



خانم‌ها در ساعات فراغت به کار پشم‌ریسی مشغولند



در آرمرده، پشم‌ریسی، همچنان فعالیت سنتی است

نخ‌های شالیافی، از پشم بزهای مرخز تهیه می‌شود



پشم را از مادرش یاد گرفته، چند سال قبل همسرش را از دست داده و بار سنگین زندگی را بر دوش کشیده است. بخشی از چرخ زندگی اش را با ریسیدن پشم چرخانده اما مدتی است به دلیل آسیب دیدگی دستش کمتر ریسندگی می‌کند.

#### ● چرخ زندگی ما با این دستگاه‌ها می‌چرخد

صدای خرچ خرچ دستگاه شال بافی «عمو قادر» از بیرون کارگاهش به گوش می‌رسد. کارگاهش در میدان اصلی شهر آرمرده است. او با پسرانش «فریدون» و «بهاءالدین» در این کارگاه کوچک ساده و قدیمی کار می‌کند. وارد مغازه می‌شوم و بعد از سلام احوال‌پرسی سر صحبت را باز می‌کنم. عمو قادر رحمانی می‌گوید: «بیش از ۴۰ سال است جولایی (شال بافی) می‌کنم و همه ما از یکدیگر تجربه کسب می‌کنیم. بعد از فراغت از کار روزانه و کشاورزی، جولایی می‌کنیم. اگر کسی جولایی بلد نباشد باید کارگری کند. بخشی از چرخ زندگی ما با این دستگاه‌ها می‌چرخد». وی می‌افزاید: «برای بافتن شال، خودم وسایل اولیه را تهیه می‌کنم و به مشتریان می‌فروشم. افرادی هستند سفارش می‌دهند و پشم آماده شده می‌آورند و ما می‌بافیم». در قدیم تمام مردم این منطقه دامداری می‌کردند؛ هر خانواده ۳۰۰ تا ۴۰۰ رأس بز مرخز داشتند که از پشم، شیر، گوشت و پوست بزها بهره می‌بردیم اما اکنون به دلیل شرایط سخت نگهداری و گرانی علوفه دامداری نمی‌کنند. عمو قادر می‌گوید: «اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به ما هیچ کمکی نمی‌کند، تنها گاهی سری می‌زنند و وعده‌هایی می‌دهند اما از اینجا که خارج شدند همه چیز یادشان می‌رود. برای دریافت وام هم باید کلی کاغذبازی کنیم و ضامن و هزار بهانه دیگر می‌گیرند تا بخواهند یک وام ۵ یا ۱۰ میلیون تومانی به ما بدهند که به زحمت و دردسرش نمی‌ارزد». به گفته این شالیاف هر ساله تسهیلاتی ۲۰۰ تا ۳۰۰ میلیون تومانی به شالبافان اختصاص می‌یابد اما آن‌ها از این تسهیلات محروم مانده‌اند.

#### ● مرز را که بسته‌اند شال بافی رونق گرفته

این بافنده شال می‌افزاید: «بیشتر زنانی که ریسندگی می‌کنند مسن هستند؛ زنان و دختران جوان این کار را نمی‌کنند خود را فقط با کارهای معمولی و روزمره سرگرم می‌کنند». بافت شال که مهم‌ترین بخش شال بافی است توسط مردان در کارگاه‌های کوچک انجام می‌شود. شالبافانی که در یک کارگاه کار می‌کنند بیشتر اعضای خانواده و یا فامیل نزدیک هم هستند که دو تا چهار نفر در یک کارگاه کوچک کار می‌کنند. بیشتر استادکاران آموزش را از پدر به پسر و از مادر به دختر می‌بینند. یک استادکار ماهر هر ماه می‌تواند هشت تا ۱۰ دست شال بیافد که حق دست هر یک حدود ۴۰۰ هزار تومان و قیمت هر دست شال در بازار ۳ تا ۴ میلیون تومان است. دستگاه‌های شال بافی دو نوع‌اند؛ یک نوع دستگاه سنتی و ساده که توسط استادکاران قدیمی در آرمرده ساخته می‌شود و نوع دیگر نیز که هنگام بافت، شال را به صورت اتوماتیک جمع می‌کند و با چوب‌های خارجی در اصفهان ساخته می‌شود؛ قیمت این دستگاه‌ها ۱۵ میلیون تومان است.

شال در اندازه‌های ۱۵ سانتیمتر در ۳۲ متر و یا ۲۰ سانتیمتر در ۳۰ متر بافته می‌شود. برای دوخت این نوارها تا جایی که بتوان لباس را برش بزنند به هم می‌دوزند. در دهه ۷۰ و ۸۰ شال بافی به دلیل واردات از مرزهای غیررسمی، از رونق افتاد و بسیاری از کسانی که در این حرفه مشغول فعالیت بودند شغل خود را رها کردند و به کولبری رو آوردند که با بسته شدن مرز در چهار سال اخیر بار دیگر شال بافی رونق گرفت.



چیدن پشم، شست‌وشوی پشم، شه کردن، ریسیدن، رایل کردن، تنیدن یا بافتن، کوئل کردن و دوختن به شال هشت مرحله شال بافی است. مراحل تهیه و آماده‌سازی شال توسط زنان و مردان با ظرافت و مهارتی خاص انجام می‌شود. پشم بز مرخز هر ساله در اواخر فصل زمستان چیده می‌شود و از هر بز مرخز حدود یک کیلو و ۵۰۰ گرم پشم بدست می‌آید که برای تهیه یک دست شال کافی است.

#### ● جنگل‌های بلوط، خاستگاه بز مرخز

بخش آرمرده که مرکز آن شهر آرمرده است و قدمتی چند هزار ساله دارد به واسطه جنگل‌های انبوه بلوط خاستگاه بز مرخز است. این نوع بز از برگ درختان این منطقه تغذیه می‌کند. در گذشته‌های دور هر کس برای خود گله‌ای بز مرخز داشت که زمستان‌ها فارغ از کار کشاورزی و روزانه شال می‌بافتند. اکنون در این منطقه تنها ۱۴ گله با حدود یک هزار رأس بز مرخز نگهداری می‌شود و شالبافان مواد اولیه خود را از اقلیم کردستان عراق در منطقه زاخو و دهوک و ترکیه تهیه می‌کنند. نسل بز مرخز این منطقه در خطر انقراض قرار دارد. آرمرده یکی از شهرهای کوچک اقماری شهرستان بانه استان کردستان است که به عنوان شهر شال بافی کشور معرفی شده است. بیش از ۳۰۰ نفر در این شهر ۲ هزار نفری در زمینه شال بافی فعالیت می‌کنند. از بانه باید از ۱۳ کیلومتر جاده پر پیچ و خم کوهستانی بخش آرمرده گذر کرد تا به شهر ملی شال بافی ایران برسیم. در شهر آرمرده، پشت در پشت، هنر شال بافی رواج دارد. سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری سال گذشته این شهر را به عنوان شهر ملی شال بافی معرفی کرد.

#### ● در آرمرده همه باید شال بافی بلد باشند

برای بافتن یک دست شال باید چندین نفر استادکار در مراحل تهیه و آماده‌سازی کمک کنند تا یک دست شال تهیه و وارد بازار شود. زنان و مردان استادکار در تهیه و آماده‌سازی شال همکاری می‌کنند و همه مراحل توسط استادکاران ماهر در آرمرده انجام می‌شود. در کارگاه‌های کوچک شال بافی سه تا چهار نفر کار می‌کنند. علاوه بر کارگاه‌های کوچک، زنان نیز در خانه کار می‌کنند. «نرمین خانم» یکی از زنان آرمرده است که ۱۵ سال در کار رایل کردن نخ کار می‌کند. او برای این کار از حلبی و چوب دستی‌هایی به طول یک متر استفاده می‌کند. برای این کار حلبی‌ها را پر از سیمان و یا گل می‌کنند و چوب دستی را وسط حلبی قرار می‌دهند. برای «رایل کردن» که همان تارکشی شال است، ۱۰ حلبی نیاز دارند. نرمین خانم اهل یکی از روستاهای بانه است که در آرمرده ازدواج کرده؛ او می‌گوید: «هر کس بخواهد در آرمرده زندگی کند باید در انجام یکی از مراحل شال بافی استادکار شود. من نیز وقتی در اینجا ازدواج کردم اول ریسندگی یاد گرفتم الان نیز استاد رایل کردن شال شدم». برای رایل کردن نیاز به فضای زیادی داریم من نیز در کوچه و جلو در خانه این کار را انجام می‌دهم. حلبی‌های آماده را به فاصله ۲ متر از هم به صورت بیضی شکل می‌چینند و سپس با دقت و ظرافت خاص نخ‌های تار شال را دور تا دور چوب‌ها می‌پیچد و با ماده‌ای چسبنده به نام سریش روی چوب دستی‌ها به هم وصل می‌کند. تارهای آماده شده را به کارگاه‌های کوچک شال بافی می‌برند و روی دستگاه شال بافی وصل می‌کنند. ریسیدن و «شه کردن» پشم نیز توسط زنان انجام می‌شود. «کبری خانم» در کار ریسیدن پشم مهارت زیادی دارد. در گذشته پشم را به صورت سنتی و با (تنشی) دوگ می‌ریسیدند اما اکنون با دستگاه کوچک برقی پشم می‌ریسند. کبری خانم از وقتی به یاد دارد ریسندگی کرده، ریسیدن

**بافت شال که مهم‌ترین بخش شال بافی است توسط مردان در کارگاه‌های کوچک انجام می‌شود. شالبافانی که در یک کارگاه کار می‌کنند بیشتر اعضای خانواده و یا فامیل نزدیک هم هستند که دو تا چهار نفر در یک کارگاه کوچک کار می‌کنند**